

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

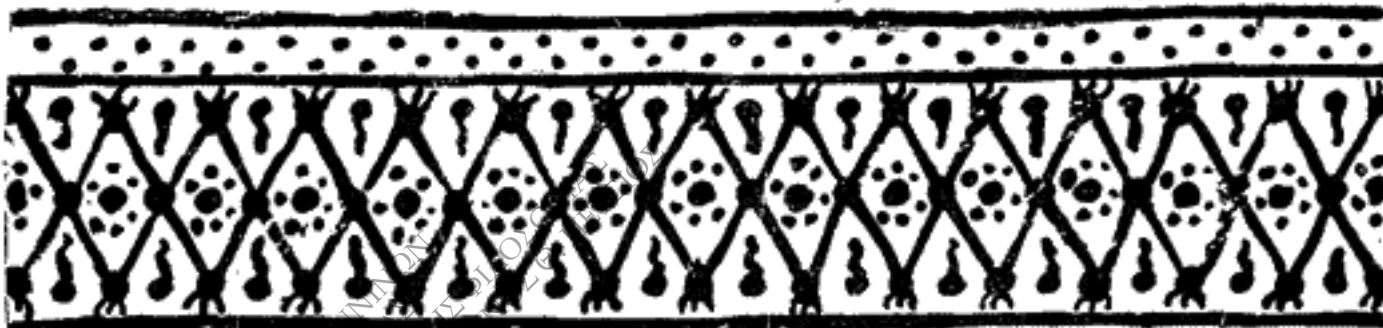
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

FRIEDRICH NIETZSCHE

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ(*)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ

ΣΧΕΔΙΑ ΕΝΟΣ ΔΡΑΜΑΤΟΣ: "ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ,,

ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΟ (Φθινόπωρο, 1870)

Ο Έμπεδοκλής περνάει απ' όλα τα στάδια της θρησκείας, της τέχνης, της έπιστήμης, καταργεί την έπιστήμη κι αυτοκαταδικάζεται. Δραπετεύει από τη θρησκεία όταν την κατάλαβε άπατηλή. Γεύεται, τότε, την ήδονή της αισθητικής φαινομενικότητας. Αποσπάται από την ήδονή τούτη με τη γνώση του παγκόσμιου άλγους. Παρατηρεί σαν άνατόμος το παγκόσμιο άλγος, γίνεται τύραννος που χρησιμοποιεί την τέχνη, τη θρησκεία, σαν μέσα ένέργειας· γίνεται σκληρός προοδευτικά. Αποφασίζει να άφαιήσει το λαό, γιατί άναγνωρίζει ότι ή άρρώστεια του είν' αγιάτρευτη.

Πράξη πρώτη: Ο Έμπεδοκλής γκρεμίζει το άγαλμα του Πάνα που άρνιέται να τ' άποκριθῆ. Νοιώθει τον έαυτό του καταραμένο.

Οι Άκραγαντινοί θέλουνε να τον εκλέξουν βασιλέα· τιμές άφάνταστες. Άναγνωρίζει, ύστερ' από έσωτερική πάλη μεγάλη, τη ματαιότητα της θρησκείας.

Το στέμμα του προσφέρνεται από την ώραιότερη γυναίκα.

Πράξη δεύτερη: Πανούκλα τρομαχτική οργανώνει μεγάλα θεάματα, όργιαστικά Διονύσια. Η τέχνη άποκαλύπτεται προφητις του ανθρώπινου πόνου. Η Γυναίκα, ένσάρκωση της φύσης.

Η Γυναίκα, στή θεατρική παράσταση, βγαίνει βιαστικά από το θέατρο και βλέπει τον έραστή της να λυγίζει και να σωριάζεται. Ορμάει σ' αυτόν. Ο Έμπεδοκλής

τη συγκρατεί και της φανερώνει πώς την άγαπά Έκείνη ένδίδει ψυχορραγώντας, ό έραστής μιλάει· ό Έμπεδοκλής φρίττει μπροστά στη Φύση που του άποκαλύπτεται.

Πράξη τρίτη: Αποφασίζει να έξοντώση το λαό, σε μια νεκρώσιμη τελετή, για να τον λυτρώση απ' τα μαρτύριά του. Όσοι έπιζούν απ' την πανούκλα, του φαίνονται άξιοι για μεγαλύτερον οίχτο από τα θύματα.

Πράξη τέταρτη: Κοντά στο ιερό του Πάνα. «... μέγας Πάν απέθανε...» Ο λαός μαζωμένος γύρω από τον κρατήρα. Ο Έμπεδοκλής, παραφρονώντας, διακηρύσσει, προτου έξαφανιστῆ, την αλήθεια της παλιγγενεσίας. Ένας φίλος πεθαίνει μαζί του.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΧΕΔΙΟ (Άνοιξη, 1871).

Πώς ένας άπολλώνιος θεός γίνεται ένας άνθρωπος που επιθυμεί το θάνατο.

Η δύναμη της πεσιμιστικής γνώσης του τον κάνει άπάνθρωπο.

Στο ξεχείλισμα του οίχτου του, δέν ύποφέρει πιά την ύπαρξη.

Δέ μπορεί να γιατρέψη την πολιτεία, γιατί αυτή πρόδωσε την έλληνική καταγωγή της. Θέλει να τη γιατρέψη ριζικά, δηλαδή να την άφαιήσει, αλλά ή έλληνική καταγωγή της τη σώζει.

Στή θεοσύνη του θέλει να τη συνδράμη· στον συμπονετικόν άνθρωπισμό του θέλει να την καταστρέψη. Στή δαιμονικότητά του, αυτοκαταστρέφεται. Έντεινόμενο πάθος. Είν' άπαλλαγμένος από φόβο και οίχτο ως τη χειρονομία της ήρωίδας.

Έλληνιστική άναμνηστική τελετή. Ση-

(*) (Συνέχεια από το τεύχος 367).

μεία παρακμῆς. Ἡ πανούκλα ξεσπάει. Ὁ ὀμηρικὸς ραψωδός. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς φανερώνεται ὡς θεραπευτὴς θεός.

Μετάδοση τοῦ φόβου καὶ τοῦ οἴχτου. Ἐνα φάρμακο: ἡ τραγωδία. Ὅταν ἕνα δευτερεύον πρόσωπο πεθαίνει, ἡ ἥρωίδα θέλει νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς τὴ συγκρατεῖ φλογερά. Ἐκεῖνη νοιώθει ξαφνικὸν ἔρωτα γι' αὐτόν. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς τρομάζει μπροστά στὴ φύση.

Στὴν 4ῃ πράξῃ ὁ οἴχτος τοῦ αὐξάνει. Τὸ θανάσιμο σχέδιό του.

Στὴν 5ῃ πράξῃ εἶνε εὐτυχισμένος πού ξέρει πὼς σῶθηκε ὁ λαός. Ἀντίθεση τὸ σχέδιο τοῦ ναυάγησε, ὁ θάνατος τοῦ φαίνεται χειρότερο κακὸ ἀπ' τὴν πανούκλα.

Μετάδοση τῆς πανούκλας

Ἐπίσημη μέρα γιορτῆς θυσία στὸν Πάνα, ἐπάνω στὴν Αἶτνα. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὑποβάλλει τὸν Πάνα σὲ δοκιμασία καὶ τὸν συντρίβει. Ὁ λαός χυμᾶει νὰ φύγῃ. Ἡ ἥρωίδα μένει. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καταπτοημένος ἀπὸ τὸν οἴχτο, θέλει νὰ πεθάνῃ. Κατεβαίνει στὸν κρατῆρα καὶ κραυγάζει ἀκόμη: «Φύγε! Ἐμπεδοκλῆ!» Καὶ τὸν ἀκολουθεῖ. Ἐνα ζῶο καταφεύγει κοντὰ τους. Ἡ λάβα τοὺς περιζώνει.

ΠΡΟΣΩΠΑ

Ἐμπεδοκλῆς	Ἡ νέα κόρη
Κορίννα	Ἐνας πιστὸς μαθητὴς
Ἡ μάνα τῆς	[τοῦ Ἐμπεδοκλῆ]
Παυσανίας	Ἱερεῖς τοῦ Πάνα
Φρουροὶ	Χορὸς
Ἐνας κήρυκας	Λαός
Σύμβουλοι	Χωριάτες
Ἱεροποιοὶ	

Πράξη 1ῃ. - Αὐγή. Δρόμος. Σπίτι. Ἐκθεση.

Πράξη 2ῃ. - Ἀπόγευμα. Αἶθουσα τοῦ Συμβουλίου. Ἀναγγελία τῆς πανούκλας. Λατρεία. Προετοιμασία τῶν τελετῶν. Ἀρνηση τοῦ βασιλικοῦ στέμματος.

Πράξη 3ῃ. - Θέατρο. Ἀγῶνες.

Πράξη 4ῃ. - Βράδυ. Στῆς Κορίννας. Μετάδοση τῆς πανούκλας. Θανάσιμο σχέδιο. Βακχικὸ παραλήρημα τοῦ λαοῦ.

Πράξη 5ῃ. - Ἐπάνω στὴν Αἶτνα. Ὁ Πάνας ἐπάνω στὴν Αἶτνα.

Πράξη I. - Τὴν αὐγή, ὁ Παυσανίας φέρνει στὴν Κορίννα ἕνα στεφάνι ἀπὸ πρασινάδα. Ὁ φύλακας περιγράφει τί εἶδε ἐπάνω στὴν Αἶτνα.

Σκηνὴ 2.: Ἐνας ὄμιλος ἀπὸ χωριάτες. Ἡ νέα κόρη πού θαυμάζει τὸν Ἐμπεδοκλῆ πέφτει νεκρή.

Σκηνὴ 3.: Ἡ Κορίννα πάει νὰ βρῆ τὸν τρομοκρατημένο Παυσανία. Σκηνὴ κατευνασμοῦ. Δοκιμάζουν τοὺς ρόλους τῶν στῆν κυριώτερη ἀπάντηση, ὁ Παυσανίας, βυθισμένος σὲ σκυθρωπὴ σιωπή, χάνει τὴ μνήμη.

Σκηνὴ 4.: Σκηνὴ λυρικοῦ ὀλοφουροῦ.

Σκηνὴ 5.: Ὁ λαός. Ὁ τρόμος τῆς πανούκλας.

Σκηνὴ 6.: Ὁ ραψωδός.

Σκηνὴ 7.: Ὁ Ἐμπεδοκλῆς μὲ τὰ σκεύη τῆς θυσίας. Ὁ Παυσανίας, κατατρομαγμένος, σωριάζεται. Φώτισε ὀλότελα. Ἡ Κορίννα ἐνάντια στὸν Ἐμπεδοκλῆ.

Πράξη II. - Στὸ Συμβούλιο. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς σκεπασμένος μὲ πέπλο μπροστά στὸ βωμό. Οἱ Σύμβουλοι ἔρχονται ἕνας-ἕνας ἡρεμοί, κατόπιν τρομάζοντας στὴ θέα τοῦ πεπλοφορεμένου αὐτοῦ προσώπου. Ἡ πανούκλα εἶν' ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς! Φερθῆτε σάν «Ἕλληνες». Ὁ φόβος κι' ὁ οἴχτος ἀπαγορεύονται. Κωμικὴ σκηνὴ στὸ Συμβούλιο. Συγκίνηση τοῦ λαοῦ. Ἡ αἶθουσα κατακλύζεται. Ἡ προσφορά τοῦ στέμματος. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὀργανώνει τὴν τραγωδία καὶ ὑποδεικνύει τὴν Αἶτνα ὡς τὸ ὕστατο καταφύγιο. Τὸν θεοποιοῦν.

Πράξη III. - Τραγικὴ παράσταση. Τρόμος τῆς Κορίννας. Ὁ χορὸς. Παυσανίας καὶ Κορίννα. Θησέας καὶ Ἀριάδνη. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς κ' ἡ Κορίννα στὴ σκηνή. Ὁ λαός κυριεύεται ἀπὸ τὸν ἱλιγγο τοῦ θανάτου μὲ τὴν ἀναγγελία τῆς παλιγγενεσίας. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς λατρεύεται ὅπως ὁ Διόνυσος τὴ στιγμή πού νοιώθει νὰ τὸν κυριεύει ὁ οἴχτος. Ὁ ἡθοποιός, πού ὑποκρίνεται τὸν Διόνυσο, ἐρωτεύεται τρελλὰ τὴν Κορίννα.

Πράξη IV. - Οἱ δύο δολοφόνοι μεταφέρουν τὸ πτώμα Ὁ Ἐμπεδοκλῆς φανερώνει μ' αἰνιγματικὸν τρόπο τὴν ἀπάνθρωπη ἐπιθυμία του τῆς καταστροφῆς. Προκήρυξη τοῦ Ἐμπεδοκλῆ σχετικά μὲ τὴ γιορτὴ τῆς ἴδιας βραδυᾶς. Μεθύσι τοῦ λαοῦ, σταθεροῦ στὴν πίστη τοῦ ἀπὸ τὴν παρουσία ἐνὸς θεοῦ. Ἡ γριὰ μάνα τῆς Κορίννας μαζί της. Ἐπίσημος κατευνασμός. Στὸ σπίτι τῆς Κορίννας. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς γυρίζει σκυθρωπός.

Πράξη V. - Ὁ Ἐμπεδοκλῆς μὲ τοὺς μαθητὲς του. Νυχτερινὴ γιορτὴ. Μυστικὸς λόγος μὲ θέμα τὸν οἴχτο. Καταστροφὴ τοῦ ἐνστίχτου τῆς ζωῆς. Θάνατος τοῦ Πάνα. Φυγὴ τοῦ λαοῦ.

Δυὸ χεῖμαρροι λάβας. Δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν (ἡ Κορίννα κι' ὁ Ἐμπεδοκλῆς). Ὁ Ἐμπεδοκλῆς νοιώθει πὼς εἶν' ἕνας δολοφόνος ὑπεράξιος γιὰ τιμωρία. Ἐλπίζει τὴν ἀναγέννηση ὕστερ' ἀπὸ ἕνα ἐξαγνιστικὸ θάνατο. Αὐτὸ τὸν σπρώχνει πρὸς τὴν Αἶτνα. Θέλει νὰ σώσῃ τὴν Κορίννα. Ἡ Κορίννα πεθαίνει μαζί του. «Ὁ Διόνυσος θ' ἀπόφευγε τὴν Ἀριάδνη!»

ΣΕΝΑΡΙΟ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΣΚΗΝΩΝ

Μπροστά στὴν κυριώτερη πύλη τῆς Κατάνης βρίσκεται ἕνα ἐξοχικὸ σπίτι πού ἀνήκει σὲ δυὸ γυναῖκες, στὴ γριὰ κι' ἀρχοντικὴ Λεσβία καὶ τὴν κόρη τῆς Κορίννα. Εἶναι χαράματα μιᾶς ἀνοιξιάτικης μέρας.

ἀκούεται ν' ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μιὰ πνιχτὴ φωνὴ προφέρει τὸ ὄνομα: « Λεωνίδα! » Ἀμέσως ἕνας γέρος δοῦλος φανερώνεται στὴ γωνιά τοῦ τοίχου, ἡ πόρτα ἀναίγει διάπλατα κι' ὁ Χαρμίδης βγαίνει.

Χαρμίδης: Ποῦ εἶσαι; Ἦρθα νὰ πάρω τὴ θέση σου στὴ νυχτερινὴ βάρδια. Ἡ ὥρα σου πέρασε.

Λεωνίδας: Ἄν εἶσαι ἀκόμα κουρασμένος, κοιμήσου. Ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ κοιμηθῶ. Τί παράξενη νύχτα! Εἶχ' ἀνεβεῖ στο βουναλάκι, ἀντικρὺ στο σπίτι, καὶ κύτταζα κατὰ τὴν Αἴτνα. Ἐδείχνε φοβερὰ πύρινα σημάδια καὶ σύγκαιρα μιὰ βαρειά καὶ παχειὰ πνοὴ ἀνοιξιᾶτικῆς αὔρας διαπέρασε τὴ νύχτα· ὁ ἀνεμὸς φιδοσέρνονταν σὰ νὰ φοβόταν, κ' ἔτρεμε κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ βάρος. Ἐδῶ, κοντὰ στο σπίτι, ὁ ἀνεμὸς φαινόταν πὼς ἔρριχνε χάμου τὸ φόρτωμά του κ' ἔφευγε στενάζοντας.

Χαρμίδης: Ἐλα δά! Λεωνίδα, εἶμαι πιὸ νέος ἀπὸ σένα καὶ δὲν εἶμ' ὄνειροπαρμένος. Οὔτε καὶ γὼ μπορῶ νὰ κοιμηθῶ καὶ νομίζω πὼς καλὰ καλὰ κανέννας δὲν κοιμᾶται μέσ' στο σπίτι. Ὅμως ἐμᾶς τοὺς ἄλλους — κι' ὁ Θεὸς νὰ μοῦ σχωρέση αὐτὸ τὸ « ἐμᾶς! » — ἡ μέρα εἶναι ποὺ μᾶς βασανίζει κι' ὁ πόθος τῶν χαρῶν τῆς, ποὺ εἶν' ὠραιότερες κι' ἀπ' τὸ λαμπρότερο ὄνειρο. Καὶ ξέρεις τί πρέπει νὰ περιμένουμε σήμερα ἀπὸ τίς καλόκαρδες ἀρχόντισσές μας, ἐμεῖς οἱ σκλάβοι τους. Τῶρα γιὰ σίγουρο πὼς θὰ μᾶς λευτερώσουν σήμερα κ' ἔτσι θὰ μπορέσουμε, ὅπως ὅλοι οἱ ἐλεύ-

τεροὶ ἄνθρωποι, νὰ ἴδουμε τὴν τραγωδίαν καὶ νὰ πάρουμε μέρος στὴ νυχτερινὴ γιορτῆ.

Λεωνίδας: Ἄλοι, γιὰ μᾶς, τοὺς γέρους, ἡ χαρμόσυνη τούτη μέρα εἶναι τὸ σπασμωδικὸ κίνημα ποὺ μὲ τοῦτο κυριαρχοῦμε τὸν πόνο μας. Ἦρθα ἐδῶ, μικρὸ παιδί, ἀπ' τὴ θεία Κόρινθο· καὶ κάποτες νειρεύομαι ἀκόμη πὼς εἶμαι νέο ἀγόρι καὶ ξαναβλέπω τὸν ἑαυτὸ μου ν' ἀνεβαίνει στο καίκι καὶ νὰ βλογαίει τὴν πόλη, χύνοντας δάκρυα θερμά, καὶ νὰ καταριέται τὴν πικρὴ μας μοῖρα. Δὲ μπορεῖς νὰ κάνης σύγκριση, σ' τὸ λέω, μ' ὅλο ποὺ σκλάβος, ξέρω πὼς ὄλα ἐδῶ πέρα ξανάγιναν βαρβαρικά, ἂν ἐξαιρέσης τὴν ἀρχόντισσά μας, ποὺ γιὰ μένα εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ἑλληνισμοῦ σαρκωμένη. Οἱ ἄλλοι πάνε ψηλαφώντας, βλαστημώντας τὴ φύτρα τους· ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πλανιόμαστε στὴν τύχη, καὶ μονάχα τὴ μέρα τούτη ἡ νοσταλγία τοῦ χαμένου παρελθόντος ξαναγίνεται τόσο δυνατὴ γιὰ νὰ μᾶς ξαναβρῆ Ἑλληνες στὴ σκέψη τούτη.

Χαρμίδης: Στάσου, στάσου! τί σέρνεται ἐκεῖ κάτω; Εἶναι δυό; Κι' ὁ ἕνας τους μασκαρεμένος!

Παυσανίας (μὲ τὸ δοῦλο τὸ φορτωμένο λουλούδια καὶ γκυρλάντες): Ἐἴ σεῖς! Ἐτοῦτοι οἱ δυὸ οἱ τυφλοπόντικοι ξαναμπήκανε στὴν τρύπα τους; Τί θεόστραβοι! Νὰ μὴ μὲ καταλάβουν! Κι' ὥστόσο εἶναι τὸ περπάτημά μου, τὸ μπόι μου ὀλόσωμο. Αὐτὴ ἡ ἀγκαλιά λουλούδια θὰ τοὺς τρόμαξε! Ἐἴ σεῖς! (Χτυπάει σιγανὰ τὴν πόρτα.) (IX σ. 130-130)

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

Ἐπιθέσεις ὅσο γίνεται περισσότερο ἀπλοποιημένες.

1. Ὑπάρχει κίνηση, συνεπῶς καὶ διάστημα κενό, ἄρα μὴ-ὄν. Ἡ σκέψη εἶναι μιὰ κίνηση.

2. Ἐάν ὑπάρχει ἕνα ὄν, πρέπει νὰ εἶναι ἀδιαίρετο, δηλαδὴ ἀπόλυτα πλήρες⁽¹⁾. Ἡ διαίρεση δὲν ἐξηγεῖται παρὰ ἂν ὑπάρχουν κενὰ διαστήματα, πόροι. Ἐνα πρῶμα ἀπόλυτα πορῶδες δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἦταν παρὰ τὸ μὴ ὄν⁽²⁾.

(1) Πρβ: Ἰάπολ. « Κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἐλεγχοσ », I, 13 (Δοξ. Α. 40 (960, 7)) « λέγει δὲ ὁμοίως Λευκίππῳ περὶ στοιχείων, πλήρους καὶ κενοῦ, τὸ μὲν πλήρες λέγων ὄν, τὸ δὲ κενόν οὐκ ὄν » καί: Ἐρμού « Διασυσμός τῶν ἐξῶ φιλοσόφων » 13 (Δοξ. 654) [Δημ. Α. 44 (360-38)]: « Δ... ἀρχὰς τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν, καὶ τὸ μὲν ὄν πλήρες, τὸ δὲ μὴ ὄν κενόν· τὸ δὲ πλήρες ἐν τῷ κενῷ τροπὴ καὶ ρυθμῷ ποιεῖ τὰ πάντα ». Ἐπίσης Διογ. IX, 44 [Δημ. Α. I. (352, 35)]: « ποιότητος δὲ νόμῳ εἶναι, φύσει δ' ἄτομα καὶ κενὸν » (Π.τ.Μ.).

(2) Ἄριστ. Περὶ γεν. καὶ φθ. Α. 8.324,85. ὁδῶ δὲ μάλιστα καὶ περὶ πάντων ἐνὶ λόγῳ διορίκασι. Λεύκιππος καὶ Δημόκριτος, ἀρχὴν ποιησάμενοι κατὰ φύσιν ἦπερ ἐστίν· ἐνίοσι γὰρ τῶν ἀρχαίων ἔδοξε τὸ ὄν εἶναι ἀνάγκη ἐν καὶ ἀκίνητον· τὸ μὲν γὰρ κενόν οὐκ ὄν, κινήθηναί δ' οὐκ ἂν δύνασθαι μὴ ὄντος κενοῦ κενωρισμένου, οὐδ' αὖ πολλὰ εἶναι μὴ ὄντος τοῦ διεργόντος... (325,23) Λεύκιππος δ' ἔχειν ἠήθη λόγους ὁτινες πρὸς τὴν αἰσθησὶν ὁμολογούμενα λέγοντες οὐκ ἀναιρήσουσιν οὔτε γένεσιν οὔτε φθορὰν οὔτε κίνησιν

3. Δευτερεύουσες ποιότητες τῆς ὕλης, νόμῳ⁽¹⁾, μὴ καθ' ἑαυτὸ.

καὶ τὸ πλήθος τῶν ὄντων, ὁμολογήσας δὲ ταῦτα μὲν τοῖς φαινόμενοις, τοῖς δὲ τὸ ἐν κατασκευάζουσιν ὡς οὐκ ἂν κίνησιν οὐσαν ἀνευ κενοῦ, τότε κενόν μὴ ὄν καὶ τοῦ ὄντος οὐδὲν μὴ ὄν φησὶν εἶναι· τὸ γὰρ κυρίως ὄν παμπλήρες ὄν ἄλλ' εἶναι τὸ τοιοῦτον οὐχ ἔν, ἀλλ' ἀπειρα τὸ πλήθος καὶ ἀόρατα διὰ σμικρότητα τῶν ὄγκων ταῦτα δ' ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι (κενόν γὰρ εἶναι) καὶ συνιστάμενα μὲν γένεσιν ποιεῖν, διαλυόμενα δὲ φθορὰν· ποιεῖν δὲ « αἰ πάσχειν ἢ τυγχάνουσιν ἀπτόμενα ταῦτα γὰρ οὐχ ἐν εἶναι καὶ συντιθέμενα δὲ καὶ περιπλεκόμενα γεννᾶν ἐκ δὲ τοῦ κατ' ἀλήθειαν ἐνός οὐκ ἂν γενέσθαι πλήθος οὐδ' ἐκ τῶν ἀληθῶς πολλῶν ἐν, ἀλλ' εἶναι τοῦτο ἀδύνατον· ἀλλ' ὡς περ Ἐμπεδοκλῆς (Α. 87) καὶ τῶν ἄλλων τινὲς φασὶ πάσχωσιν διὰ πόρων, οὕτω πᾶσαν ἀλλοίωσιν καὶ πᾶν τὸ πάσχειν τοῦτον γίνεσθαι τὸν τρόπον, διὰ τοῦ κενοῦ γενομένης τῆς διαλύσεως καὶ τῆς φθορᾶς, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς αὐξήσεως, ὁπειδουμένων στερεῶν. σχεδὸν δὲ καὶ Ἐμπεδοκλεῖ ἀναγκαῖον λέγειν ὡς περ καὶ Λεύκιππος φησὶν, εἶναι γὰρ ἅττα στερεά, ἀδιαίρετα δὲ εἰ μὴ πάντῃ πόροι συνεχεῖς εἰσιν, τοῦτο δ' ἀδύνατον· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἕτερον στερεὸν παρὰ τοὺς πόρους, ἀλλὰ πᾶν κενόν ἀνάγκη εἶναι τὰ μὲν ἀπτόμενα εἶναι ἀδιαίρετα, τὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κενά, οὐς ἐκείνος (Ἐμπεδοκλῆς) λέγει πόρους... » [Λευκίππου Α. 7 (344, 13)] (Π.τ.Μ.).

[Σ.τ.Μ. Ἡ παραπομπὴ τούτῃ θὰ χρησιμεύσῃ στὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς θεωρίας τοῦ Δημόκριτου ποῦ ἀκολουθεῖ.]

(1) Πρβ: Γαλην. de elem. sec. Hipp. I, 2 [Δημ. Α. 49 (361,24)]: « νόμῳ γὰρ χροῖτῃ, νόμῳ γλυκῷ, νόμῳ

4. Διαπίστωση τῶν πρωτογενῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀτόμου. Σὲ τί ὁμοιο, σὲ τί διάφορο.

5. Τὰ συγκρίματα τοῦ Ἐμπεδοκλή (4 στοιχεῖα) προϋποθέτουν ἄτομα ὁμοειδή δὲ μποροῦν νὰ εἶναι ὄντα τὰ ἴδια.

6. Ἡ κίνηση εἶναι ἀδιάσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὰ ἄτομα. Ἀποτέλεσμα τῆς βαρύτητας. Ἐπίκουρος. Κριτική: Τί εἶναι ἡ βαρύτητα στὸ ἀπειρο διάστημα;

7. Ἡ σκέψη εἶναι κίνηση τῶν πυρακτωμένων ἀτόμων. Ἡ ψυχὴ, ἡ ζωὴ, οἱ ἀντιλήψεις τῶν αἰσθήσεων.

Ἄξια τοῦ ὄλισμου ὁ δὲ δυσχέρειές του.

Πλάτωνας καὶ Δημόκριτος.

Ὁ εὐγενὴς ἐρευνητὴς, φυγὰς καὶ ἀπατρὶς (!).

Ὁ Δημόκριτος καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἀνακαλύπτανε μαζὶ τὴ βάση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ποιῆς εἶναι οἱ αἰτίες ποὺ διακόψανε, μετὰ τὸν Δημόκριτο, τὴν ἐξέλιξη μιᾶς πειραματικῆς φυσικῆς σὲ πλείρια ἀνθηση;

(X, σ. 97-98).

Γιὰ τὴ ζωὴ του ξαίρουμε πολὺ λίγα θετικά πράγματα, ἀλλὰ πολλοὺς θρόλους. Γιὰ καταπληκτικὰ ταξίδια, γιὰ τὴν ὕλική καταστροφή του, γιὰ τίς τιμὲς ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του, γιὰ τὴ μόνωσή του, γιὰ τὴ μεγάλη θέλησή του στὴ δουλειά. Μιὰ ὕστερογενὴς παράδοση βεβαιώνει πὼς γέλυσε γιὰ ὅλα... (!).

Ὁ Δημόκριτος κι' ὁ Λεύκιππος ξεκινᾶνε ἀπὸ τὸν ἔλεατισμό. Ἄλλ' ἡ ἀφετηρία τοῦ Δημόκριτου εἶναι ἡ πίστη του στὴν πραγματικότητα τῆς κίνησης, γιὰ τὴ σκέψη εἶναι μιὰ κίνηση. Εἶναι ὁ στόχος του: ἡ κίνηση ὑφίσταται γιὰ τὴ σκέψη καὶ ἡ σκέψη ἔχει πραγματικότητα. Ἄλλ' ἂν ὑπάρχει κίνηση πρέπει νὰ ὑπάρχει ἓνα κενὸ διάστημα, πρᾶμα ποὺ σημαίνει ὅτι τὸ μὴ ὄν εἶναι ἕξ ἴσου πραγματικὸ μὲ τὸ ὄν. Ἀληθινά: ἰο) ἡ χωρικὴ κίνηση δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ παρὰ στὸ κενὸ γιὰ τὸ πλήρες δὲ μπορεῖ νὰ δεχθῇ τίποτε καθ' ἑαυτὸ ποὺ νὰ τοῦ εἶναι ἕτερογενές· ἂν τὰ δύο σώματα μποροῦσαν νὰ κατέχουν τὸν ἴδιο χῶρο στὸ διάστημα, θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρξῃ ἄ-

πικρόν, ἔτεῃ δ' ἄτομα καὶ κενόν » [B, 125] ὁ Δ. φησὶν ἐκ τῆς συνόδου τῶν ἀτόμων γίνεσθαι νομίζων ἀπάσας τὰς αἰσθητὰς ποιότητας ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς αἰσθανομένους αὐτῶν, φύσει δ' οὐδὲν εἶναι λευκόν, ἢ μέλαν, ἢ ξανθόν ἢ ἐρυθρόν, ἢ πικρόν ἢ γλυκύ· τὸ γὰρ δὴ « νόμος » ταῦτό βούλεται τῷ οἶον « νομιστί » καὶ « πρὸς ἡμᾶς », οὐ κατ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ὅπερ αὐτὸ πάλιν « ἔτεῃ » καλεῖ, παρὰ τὸ « ἔτεδόν » ὅπερ ἀληθὲς δηλοῖ, ποιήσας τοῦνομα (Π.τ.Μ.).

(1) Περί τοῦ βίου τοῦ Δημόκριτου, πολλὰ εἰς: Diels: Fragmente, Demokritos, Leben. (Π.τ.Μ.).

(2) Πρβ. Σοφία [Δημ. Α. 2 (353,3)]: « ἐπεκλήθη δὲ Σοφία ὁ Δημόκριτος καὶ Γελασίνοσ δὲ διὰ τὸ γελᾶν πρὸς τὸ κενόσπουδον τῶν ἀνθρώπων » Καί: « οὗτος ἐγέλα πάντα, ὡς γέλωτος ὄξτων πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις ». Ἰ.πολ. (Κατὰ πασῶν αἰρ. ἑλ.) I, 13(4) — [Δημ. Α. 40 (360, 19)] (Π.τ.Μ.).

πειρία, γιὰ τὸ πῶς μικρὸ θὰ μπορούσε νὰ χωρέσῃ μέσα του τὸ μεγαλύτερο· 2ο) ἡ ἐξαέρωση καὶ ἡ συμπύκνωση δὲν ἐξηγοῦνται παρὰ μὲ τὸν κενὸ χῶρο· 3ο) ἡ αὔξησις δὲν ἐξηγεῖται παρὰ γιὰ τὴ τροφὴ εἰσχωρεῖ στὶς διαρρωγές τοῦ σώματος· 4ο) σ' ἓνα δοχεῖο γεμάτο στάχτη θὰ μπορούσε νὰ χύσῃ κανεὶς τὴν ἴδια ποσότητα νεροῦ ὡς νὰ ἦταν κενὸ τὸ δοχεῖο· γιὰ τὴν ἴδια στάχτη ἐξαφανίζεται στὶς κενὲς διαρρωγές τοῦ νεροῦ· τὸ μὴ ὄν εἶναι λοιπὸν ἐπίσης καὶ πλήρες, *ναστόν, στερεόν*. Τὸ πλήρες εἶν' ὅ,τι δὲν περιέχει κανένα κενόν (!). Ἄν κάθε μέγεθος ἦταν διαιρετὸ στὸ ἀπειρο, δὲν θὰ ὑπῆρχε πιά κανένα μέγεθος, δὲν θὰ ὑπῆρχε πιά ὄν. Ἄν πρέπει νὰ ὑπάρχει κάτι πλήρες, δηλαδὴ ἓνα ὄν, δὲν πρέπει ἡ διαίρεσις νὰ φθάνει ὡς τὸ ἀπειρο. Ἄλλὰ ἡ κίνηση ἀποδεικνύει τὸ ὄν ὡς καὶ τὸ μὴ ὄν. Ἄν τὸ μὴ ὄν ὑφίστατο μόνον, δὲν θὰ ὑπῆρχε κίνηση. Ὅ,τι ἀπομένει εἶναι τὰ ἄτομα· τὸ ὄν εἶναι ἡ ἀδιαίρετη μονάδα (!).

Ἄλλ' ἂν τὰ ἄτομα ἀλληλοεπιδρῶνται, μὲ τὴν πρόσκρουση πρέπει νὰ εἶναι ταυτόσημα. Ὁ Δημόκριτος ὑποστηρίζει, λοιπὸν, μὲ τὸν Πυθαγόρα, ὅτι τὸ ὄν πρέπει νὰ εἶναι ὁμοιο καθ' ἑαυτὸ σὲ κάθε σημεῖο του. Τὸ ὄν δὲν ἀνήκει σ' ἓνα σημεῖο περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἀνήκει σ' ἓνα ἄλλο. Ἄν ἓνα ἄτομο ἦταν ὅ,τι ἓνα ἄλλο δὲν εἶναι, θὰ προέκυπτε ἓνα μὴ ὄν, πρᾶμα ποὺ ἀποτελεῖ ἀντίφαση. Οἱ αἰσθήσεις μας μονάχα μᾶς ἐμφανίζουν πράγματα διάφορα ποσοτικά. Ὁνομάζονται ἐπίσης *ἰδέαι* ἢ *σχήματα*. Ὅλες οἱ ἰδιότητες εἶναι *νόμοι*, τὰ ὄντα δὲν διαφέρουν παρὰ κατὰ ποσότητα. Πρέπει, λοιπὸν, νὰ ἀναγάγουμε ὅλες τίς ποιότητες σὲ ποσοτικὴς διαφορές. Διακρίνονται μόνον κατὰ τὸ σχῆμα (*ρυσμός, σχῆμα*) κατὰ τὴν τάξη (*διαθιγῆ, τάξις*) κατὰ τὴ θέση (*τροπή, θέσις*) (!). Τὸ Α διαφέρει τοῦ Ν κατὰ τὸ σχῆ-

(1) Ἀριστ. Φυσ. Α. 5, 189, 22 Δημ. τὸ στερεόν [πλήρες, Σιμπλ 44, 16] καὶ κενόν, ὄν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ δ' ὡς οὐκ ὄν εἶναι φησιν· ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει· ταῦτα δὲ γένη ἐναντίων· θέσει, ἄνω κάτω, ποδοθεν δπιοθεν, σχήματος γωνία εὐθὺ περιφερὲς » [Δημ. Α. 45 (360, 41)] καί: Ἀετ. I, 3, 16 (Δοξ. 295): Δ τὰ *νασιὰ* καὶ *κενα* [ἀρχὰς εἶναι] [Δημ. Α. 46 (360, 45)]. Καί: Γαλην. VIII 931 K. « τί δηλοῖ τὸ « *νασιότεραν* » οὐ πάνυ σαφῶς εἶσα διὰ τὸ μὴ σόνηθες εἶναι τοῖς Ἑλλήσι δνομα κατὰ τοῦ τοιοῦτου πράγματος λέγεσθαι. ἄρτον μὲν γὰρ τινα *ναστόν* ἐκαλοῦν, οὐ μὴν ἄλλο γὰ τὸ σῶμα πρὸς αὐτῶν οὕτως ὀνομασμένον ἐπίσταται. αὐτὸς δὲ ὁ Ἀρχιγένης... δοκεῖ μοι τὸ *ναστόν* ἀντὶ τοῦ *πλήρου*: ὀνομάζειν » [Δημ. Α. 46 (360, 46)] (Π.τ.Μ.).

(2) Ἰ.πολ. Κατὰ πασ. αἰρ. ἑλ. I, 13 (Δοξ. 565) 2 ... « ἔλεγε δὲ (Δ.) ὡς αἰετινομένων τῶν ὄντων ἐν τῷ κενῷ. ἀπείρους δὲ εἶναι κόμους καὶ μεγέθη διαφέροντας » [Δημ. Α. 40 (360,7)] — Καί Ἀριστ. Μεταφ. Z 13, 1039, 9: « ἀδόνατον γὰρ εἶναι φησιν (Δημ.) ἐκ δύο ἐν ἡ ἐξ ἑνὸς δύο γενέσθαι· τὰ γὰρ μεγέθη, τὰ ἄτομα τὰς οὐσίας ποιεῖ » [Δημ. Α. 42 (360, 22)] (Π.τ.Μ.).

(3) Σιμπλ. Φυσ. 28, 15. « Παραπλησίως δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ (τοῦ Λευκίππου) Δ ὁ Ἀβδηρίτης ἀρχὰς ἔθετο τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν, ὄν τὸ μὲν ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν ἐκάλε· ὡς (γὰρ) ὕλην τοῖς οὐσί τὰς ἀτόμους ὀποτιθέντες τὰ λοιπὰ γεννώσι τὰς διαφορὰς αὐτῶν, τρεῖς δὲ εἰσιν αὗται *ρυσμός, θέσις* »

E.Γ.Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

μα, τὸ ΑΝ τοῦ ΝΑ κατὰ τὴν τάξη, τὸ Ζ τοῦ Ν. κατὰ τὴ θέση⁽¹⁾. Ἡ κυριώτερη διαφορά ἔγκειται στὸ σχῆμα ποὺ καταδεικνύει ἡ διαφορά τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ βάρους. Τὸ βᾶρος ἀνήκει σὲ κάθε σῶμα (ὡς μέτρο ὄλων τῶν ποσοτήτων). Ἀφοῦ ὅλα τὰ ὄντα ἔχουν τὴν ἴδια φύση, τὸ βᾶρος θ' ἀνήκει ἐξ ἴσου σ' ὅλα, δηλαδή στὴν ἴδια μᾶζα τὸ ἴδιο βᾶρος⁽²⁾. Τὸ ὄν, λοιπόν, χαρακτηρίζεται ὡς πλήρες, προικισμένο μὲ σχῆμα καὶ μὲ βᾶρος, τὰ δὲ σῶματα εἶναι ταυτόσημα μὲ αὐτοὺς τοὺς ἐπιθετικούς προσδιορισμούς. Ἔχουμε καὶ ἐδῶ τὴ διάκριση ποὺ ἐπανέρχεται στὸν Locke: οἱ πρωτογενεῖς ιδιότητες ἀνήκουν στὰ πράγματα καθ' ἑαυτά, ἔξω ἀπὸ τὴν παράστασή μας· δὲ μπορούμε νὰ τὰ ἀγνοήσουμε· εἶναι ἡ ἔκταση, τὸ ἀδιάπεραστο, τὸ σχῆμα, ὁ ἀριθμὸς. Ὅλες οἱ ἄλλες ιδιότητες εἶναι δευτερεύουσες, ποὺ παράγονται ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν πρωτογενῶν ιδιοτήτων ἐπάνω στὰ ὄργανα τῶν αἰσθήσεών μας, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι παρά οἱ ἐντυπώσεις τῶν πρώτων: χρῶμα, ἦχος, γεύση, ὄσμη, σκληρότητα, ρευστότητα, λεῖο, τραχὺ κλπ. Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ μὴ λαμβάνουμε ὅπ' ὅση τὴ φύση τῶν πραγμάτων· ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι παρά ἡ ἐπίδραση τῶν νεύρων στὰ ὄργανα τῶν αἰσθήσεων.

Ἐνα πρᾶγμα γεννιέται ὅταν δημιουργεῖται κάποια ἄθροιση τῶν ἀτόμων· ἐξαφανίζεται ὅταν τὸ ἄθροισμα αὐτὸ διαλύεται, ἀλλάζει, ὅταν μεταβάλλεται ἡ θέση ἢ ἡ διάταξη τοῦ ἄθροισματος αὐτοῦ ἢ ὅταν ἕνα μέρος ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἕνα ἄλλο· αὐξάνει ὅταν προστεθοῦν σ' αὐτὸ

ἔστιν Ἄβδηρική, σημαίνει δὲ τὸ σχῆμα, φιλοπ. περὶ ψυχῆς, 68.3 Λευκίππου Α. 6 (344,12)] τροπή, διαστροφή, ταῦτόν δὲ εἶπεν σχῆμα καὶ θέσις καὶ τάξις. πεφυκέναι γὰρ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου κινεῖσθαι καὶ φέρεσθαι τὰ συνγενῆ πρὸς ἀλλήλα καὶ τῶν σχημάτων ἕκαστον εἰς ἑτέραν ἔγκοσμούμενον σύγκρισιν ἄλλην ποιεῖν διαθέσιν· ὥστε ἐολόγως ἀπείρων οὐσῶν τῶν ἀρχῶν πάντα τὰ πύθη καὶ τὰς οὐσίας ἀποδώσειν ἐπηγγέλλοντο, ὅφ' οὗ τέ τι γίνεται καὶ πῶς διὸ καὶ φασὶ μόνους τοῖς ἀπειρα ποιοῦσι τὰ στοιχεῖα πάντα συμβαίνει κατὰ λόγον καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀτόμοις σχημάτων ἀπείρων τὸ πλῆθος φασὶ διὰ τὸ μᾶλλον μᾶλλον τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον εἶναι ». [Δημ. Α. 39 359,29]] Ἐπίσης: Plut. adv. Coloi. p. 1110 F τί γὰρ λέγει Δ.; οὐσίας ἀπείρους τὸ πλῆθος ἀτόμους τε κἀνισφόρους, εἶτι δ' ἀποίους καὶ ἀπαθείς ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι διεσπαρμένους ὅταν δὲ πελάζωσιν ἀλλήλαις ἢ συμπέσωσιν ἢ περιπλακῶσι, φαίνεσθαι τῶν ἀθροισμένων τὸ μὲν ὕδωρ τὸ δὲ πῦρ, τὸ δὲ φυτὸν, τὸ δ' ἀνθρώπων· εἶναι δὲ πάντα τὰς ἀτόμους (ἢ) ἰδέας ὅπ' αὐτοῦ καλουμένας ἕτερον δὲ μὴ ἐν· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ μὴ ὄντος οὐκ εἶναι γένεσιν, εἰς δὲ τῶν ὄντων μηδὲν ἂν γενέσθαι τῷ μῆτε πάσχειν μῆτε μεταβάλλειν τὸς ἀτόμους ὑπὸ στενρότητος· ὅθεν ὅτε χρόαν ἐξ ἀχρῶστων ὅτε φύσιν ἢ ψυχὴν ἐξ ἀπείρων καὶ ἀπαθῶν ὑπάρχειν » [Δημ. Α. 57 (362,30)] (Π. τ. Μ.).

(1) Ἄριστ. Μετοφ Α. 4. 985 4 ...« διαφέρει γὰρ τὸ μὲν Α τοῦ Ν σχήματι, τὸ δὲ ΑΝ τοῦ ΝΑ τάξει, τὸ δὲ Ι τοῦ Η θέσει » [Λευκίππου Α. 6 (344,5)] (Π. τ. Μ.).

(2) Σιμπλ. Περί οὐρανοῦ 569,5 « Οἱ γὰρ περὶ Δημόκριτον καὶ ὕστερον Ἐπίκουρος τὰς ἀτόμους πᾶσας ὁμοφυῶς οὐσας βᾶρος ἔχειν φασί, τῷ δὲ εἶναι τινα βαρύτερα ἐξωθούμενα τὰ κορυφώτερα ὅπ' αὐτῶν ὕψι τανόντων ἐπὶ τὸ ἄνω φέρεσθαι, καὶ οὕτω λέγουσιν ὅτοι δοκεῖν τὰ μὲν κορυφα εἶναι τὰ δὲ βαρῆα 712,27. οἱ περὶ Δημόκριτον οἰοῦνται πάντα μὴ ἔχειν βᾶρος... » Δημ. Α. 66 (363,21)] (Π. τ. Μ.).

νέα ἄτομα. Κάθε ἐπίδραση ἐνὸς πράγματος ἐπάνω σὲ κάποιο ἄλλο δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν πρόσκρουση τῶν ἀτόμων· ἂν ὑπάρχει χωρισμὸς στὸ διάστημα, καταφεύγουμε στὴ θεωρία τῶν ἀπορροῶν⁽¹⁾. Βλέπουμε, λοιπόν, ὅτι ὁ Ἐμπεδοκλῆς χρησιμοποιήθηκε βασικά, γιατί εἶχε διακρίνει τὸν δυῖσμὸ τῆς κίνησης στὸν Ἀναξαγόρα καὶ κατέφυγε στὴ μαγικὴ δύναμη. Ὁ Δημόκριτος παίρνει μιὰ ἀντίθετη ἀποψη. Ὁ Ἀναξαγόρας ἀναγνώριζε τέσσερα στοιχεῖα· ὁ Δημόκριτος προσπάθησε νὰ τὰ χαρακτηρίσει ξεκινώντας ἀπὸ τὰ ὁμοειδή, στὰ στοιχεῖα αὐτά, ἄτομα. Ἡ φωτιά γίνεται ἀπὸ ἄτομα μικρά καὶ σφαιροειδή⁽²⁾· σι' ἄλλα στοιχεῖα ἀναμιγνύονται διάφορα ἄτομα· τὰ ἄτομα διακρίνονται ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν μερῶν τῶν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ νερὸ, ἡ γῆ, ὁ ἀέρας, μπορούνε νὰ γεννηθοῦν τὸ ἐν' ἀπὸ τ' ἄλλο μὲ τὴν ἀποσύνθεση.

Ὁ Δημόκριτος σκέπτεται μὲ τὸν Ἐμπεδοκλῆ ὅτι μόνον τὸ ὅμοιο ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ὁμοίου. Ἡ θεωρία τῶν πόρων καὶ τῶν ἀπορροῶν προπαρασκεύαζε τὴ θεωρία τοῦ κενοῦ. Ἡ ἀφετηρία τοῦ Δημόκριτου, ἡ πραγματικότητα τῆς κίνησης, τοῦ εἶναι κοινὴ μὲ τὸν Ἀναξαγόρα καὶ τὸν Ἐμπεδοκλῆ, ἴσως ἐπίσης καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς σκέψης. Μὲ τὸν Ἀναξαγόρα ἔχει κοινὴ τὴν ἀντίληψη τῶν Ἀπειρῶν ἢ πρωτογενῶν στοιχείων. Κυρίως ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Παρμενίδη, αὐτὸς δεσπάζει τῶν βασικῶν τοῦ ἀντιλήψεων. Ξαναγυρίζει στὸ πρῶτο σύστημα τοῦ Παρμενίδη, ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸ ὁ κόσμος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν. Δανείζεται ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο τὴν ἀπόλυτη πίστη στὴν κίνηση, τὴν ἰδέα πῶς κάθε κίνηση προϋποθέτει μιὰν ἀντίθεση, κι' ὅτι ὁ ἀνταγωνισμὸς—ὁ πόλεμος—εἶναι τῶν πάντων πατήρ.

Ἀπ' ὅλα τὰ ἀρχαῖα συστήματα, τοῦ Δημόκριτου εἶναι τὸ πιὸ λογικὸ ὑποθέτει ὅτι ἡ αὐστηρότερη ἀναγκαιότητα ἐπικρατεῖ παντοῦ· δὲν ὑπάρχει μῆτε ἀπότομη διακοπὴ μῆτε ξένη παρέμβαση στὴ φυσικὴ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων. Τότε μόνον ἡ σκέψη ξεκαθαρίζει ἀπὸ κάθε ἀνθρωπομορφικὴ ἀντίληψη τοῦ μύθου· ἔχουμε τέλος μιὰ ὑπόθεση ἐπιστημονικὰ χρησιμοποιήσιμη ἢ ὑπό-

(1) Βλ. συναφῶς: Δημ. Α. 133 (373, 29 377, 37 378, 43 379, 3) εἰς Diels: Fragmente (Π. τ. Μ.).

(2) Διογ. ΙΧ, 44. δοκεῖ δὲ αὐτῷ τάδε· ἀρχὰς εἶναι τῶν ὄλων ἀτόμους καὶ κενόν, τὰ δ' ἄλλα πάντα γεννηθῆναι ἀπείρους τε εἶναι κόσμους καὶ γενητοῦς καὶ φθαρτοῦς. μηδὲν τε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενεσθαι μῆδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι, καὶ τὰς ἀτόμους δὲ ἀπείρους εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ πλῆθος, φέρεσθαι δὲ ἐν τῷ ὄλῳ δινουμένας, καὶ οὕτω πάντα τὰ συγκοίματα γεννᾶν, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν· εἶναι γὰρ καὶ ταῦτα καὶ ἀτόμων τινῶν συστήματα » [Δημ. Α. 1. (352, 22)]. Καί: Ἄριστ. Περί ψυχῆς Α 240α, 1 Δημόκριτος μὲν πῦρ τε καὶ θερμὸν φησιν αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) εἶναι ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων καὶ ἀτόμων [τὰ σφαιροειδῆ πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει... κλπ.] [Λευκίππου Α. 28 (348, 17)] (Π. τ. Μ.).

θεση αὐτή, ὁ ὕλισμός, ὑπῆρξε πάντα ὠφελιμότερος. Εἶναι ἡ πιὸ γήϊνη ἀντίληψη· ξεκινᾷ ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ἰδιότητος τῆς ὕλης, δὲν ζητᾷ ἐκ τῶν προτέρων, ἄπως ἡ ὑπόθεση τοῦ Νοῦ ἢ οἱ τελικὲς αἰτίαι τοῦ Ἀριστοτέλη, νὰ ξεπεράσῃ τῆς ἀπλούστερες δυνάμεις. Εἶναι μεγαλοφυῆς ἡ ἀντίληψη τῆς ἀναγωγῆς στὶς ἀπειράριθμες ἐκδηλώσεις μιᾶς ἐνιαίας δυνάμεως τοῦ κοινότερου εἶδους, ὀλοκλήρου αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος ποὺ εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ τάξη καὶ ἀκριβῆ σκοπιμότητα. Ἡ ὄλη ποὺ κινεῖται σύμφωνα με τοὺς γενικώτατους νόμους, παράγει, με τὴ βοήθεια ἑνὸς τυφλοῦ μηχανισμοῦ, ἀποτελέσματα ποὺ μοιάζουν με τοὺς σκοποὺς μιᾶς ὑπέρτατης σοφίας. Ἄς διαβάσουμε τὸν Κάντ — «Φυσικὴ Ἱστορία τοῦ Οὐρανοῦ», σελ. 48. Ρόζενκραντς —: «Παραδέχομαι πὼς ἡ ὕλη ὀλοκλήρου τοῦ σύμπαντος βρίσκεται σὲ κατάσταση γενικῆς διασκόρπισης καὶ δημιουργῶ ἀπ' αὐτὴν ἕνα τέλειο χάος. Βλέπω τῆς οὐσίας νὰ σχηματίζονται σύμφωνα με τοὺς γνωστοὺς νόμους τῆς ἔλξης καὶ νὰ μεταβάλλουν με τὴν πρόσκρουση τὴν κίνησίν τους. Ἀπολαμβάνω τὴν ἡδονὴ νὰ βλέπω ἕνα ὄλον καλὰ ρυθμισμένο, νὰ γεννιέται χωρὶς τὴ βοήθεια αὐθαίρετων μύθων, με τὴ βοήθεια γνωστότατων μηχανικῶν νόμων καὶ τὸ ὄλον αὐτὸ εἶναι τόσο ὅμοιο με τὸ σύμπαν ποὺ ἔχουμε κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μας, ποὺ δὲ μπορῶ νὰ μὴ τὸ θεωρῶ ὡς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἴδιο. Δὲ θὰ ἀμφισβητήσω, λοιπόν, πὼς ἡ θεωρία τοῦ Λουκρήτιου ἢ τῶν προκατόχων του, τοῦ Ἐπίκουρου, τοῦ Λεύκιππου καὶ τοῦ Δημόκριτου, ἔχει πολλὰ ἀναλογίαις με τὴ δική μου. Μοῦ φαίνεται πὼς μπορεῖ νὰ λεχθῆ ἔδῳ πέρα κατὰ κάποιον τρόπο καὶ χωρὶς μεγάλη ἀπερισκεψία: «Δόστε μου τὴν ὕλη καὶ θὰ σὰς φτιάξω ἕναν κόσμον». Βλ. Fr. Alb. Lange: «Geschichte des Materialismus».

Ἰδού πὼς ὁ Δημόκριτος φαντάζεται τὴ δημιουργία ἑνὸς δεδομένου κόσμου: τὰ ἄτομα ἐπιπλέουν παλλόμενα συνεχῶς στὸ ἀπειρο διάστημα⁽¹⁾ πολέμησαν ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα αὐτὴ τὴν ἀφειρητρία, ποὺ θεωροῦσε πὼς ὁ κόσμος ἐκινεῖτο καὶ γεννιόταν «κατὰ τύχη», *concurso quodam fortuito*, πὼς ἡ «τυφλὴ τύχη» θὰ βασιλεύει στοὺς ὕλιστές⁽²⁾.

(1) Πρβλ.: Γαλην., περὶ αἰῶν. στοιχ. Ἱππ. I, 2: αἱ μὲν οὖν ἄτομοι σύμπασαι σώματα οὔσαι μικρὰ χωρὶς ποιότητων εἶσι, τὸ δὲ κενὸν χώρα τις, ἐν ἧ φερόμενα ταυτὶ τὰ σώματα ἄνω τε καὶ κάτω σύμπαντα διὰ παντός τοῦ αἰῶνος ἢ περιπλέκεται πῶς ἀλλήλοισ ἢ προσκρούει καὶ ἀποπάλλεται, καὶ διακρίνει δὲ καὶ συγκρίνει πάλιν εἰς ἄλλα κατὰ τὰς τοιαύτας ὁμιλίας καὶ τοῦτο τὰ τε ἄλλα συγκρίματα α πάντα ποιεῖ καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν καὶ τὰς αἰσθήσεις. [Δημ. Α. 49 (361, 35)] (Π. τ. Μ.).

(2) Ἀριστ. Φυσ. Β 4 195, 36: «ἐνιοὶ γὰρ καὶ εἰ ἔστιν ἢ μὴ [ἡ τύχη] ἀποροῦσιν· οὐδὲν γὰρ δὴ γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασίν, ἀλλὰ πάντων εἶναι τι οἷσιον ὀρισμένον ὅσα λέγομεν ἀπὸ αὐτομάτου γίνεσθαι ἢ τύχης.» Πρβ. καὶ Σιμπλ. 330, 14 «τὸ δὲ «καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην» πρὸς Δημόκριτον εἰσὶν εἰρησθαι· ἐκεῖνος γὰρ κἂν ἐν τῇ κοσμο-

Ἡ ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἔκφρασης εἶν' ἐλάχιστα φιλοσοφικός. Ὅτι πρέπει νὰ λεχθῆ, εἶν' ὅτι ὑπάρχει αἰτιότητα χωρὶς σκοπιμότητα, ἢ ἀνάγκη χωρὶς προθέσεις⁽¹⁾. Δὲν ὑπάρχει ἔδῳ τύχη, ἀλλὰ ἕνα σύνολο αὐστηρῶν νόμων, μὴ ὀρθολογικῶν παρ' ὅλα ταῦτα.

Ὁ Δημόκριτος ἐξάγει ὄλη τὴν κίνηση ἀπὸ τὸν κενὸν χωρὸν κ' ἀπ' τὴ βαρύτητα. Τὰ βαρεῖα ἄτομα πέφτουν, καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πίεσίν τους ἐνέρχονται τὰ ἑλαφρὰ ἄτομα⁽²⁾. Ἡ πρωτογενὴς κίνηση νοεῖται βέβαια κάθετη, μιᾶ κανονικῆ καὶ αἰώνια πτώση στὸ ἀπειρο τοῦ διαστήματος· ἡ ταχύτητά τους εἶναι ἀδύνατο νὰ καθορισθῆ, γιατί δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ταχύτητα τούτη μέτρο. ἀφοῦ τὸ διάστημα εἶναι ἀπειρο καὶ ἡ πτώση κανονικὴ...

Πὼς τὰ ἄτομα ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ ἐνεργοῦν ὀριζόντιες κινήσεις, νὰ σχηματίζουσαν δίνες στὴν κανονικότητα τῶν συνδυασμῶν ποὺ περιπλέκονταν καὶ ξεμπλέκονταν; Ἄν τὸ κάθε τι ἔπεφτε με τὴν ἴδια ταχύτητα, θὰ ἦταν ἰσοδύναμο με τὴν ἀπόλυτη ἠρεμία· ἐπειδὴ ὅμως ἡ ταχύτητα εἶναι ἄνιση, συναντῶνται, μερικὰ ἀποκρούονται, καὶ δημιουργεῖται τότε μιᾶ κίνηση περιστροφικῆ. Ἡ δίνη αὐτὴ προσεγγίζει πρῶτα πρῶτα ὅ,τι εἶναι ὁμοειδές. Ὅταν τὰ ἰσοροποῦντα ἄτομα εἶναι τόσο πολλὰ ποὺ δὲν μποροῦνε πιά νὰ κινηθοῦν, τὰ ἑλαφρότερα ἀπωθοῦνται πρὸς τὸ ἐξωτερικὸ κενὸ ὡς νὰ ἐκτοπίζονται· τὰ ἄλλα παραμένουν μαζί [συμμένειν], περιπλέκονται καὶ δημιουργοῦν ἕνα εἶδος ἀθροίσματος... τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀθροίσματα ποὺ ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὸν ὄγκο τῶν πρωτογενῶν σωμάτων ἀποτελεῖ ἕναν κόσμον· ὑπάρχουν ἀπειράριθμοι κόσμοι. Ἐγεννήθηκαν, θὰ χαθοῦν.

Κάθε φορὰ ποὺ γεννιέται ἕνας κόσμος, εἶναι γιατί ἀποχωρίσθηκε μιᾶ μάζα ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν πρόσκρουση με ἕτερογενῆ ἄτομα· τὰ ἑλαφρότερα ἐξωθοῦνται πρὸς τὰ ἄνω με τὴ συνδυασμένη ἐπίδραση ἀντίπαλων δυνάμεων· ἡ μάζα μπαίνει σὲ περιστροφικὴ κίνηση, τὰ στοιχεῖα ποὺ ἐξωθοῦνται πρὸς τὰ ἔξω ἀποτίθενται στὸ ἐξωτερικὸ σὰν ἕνας ὁμήν· τὸ περικάλυμμα τοῦτο λεπτύνεται ὀλοένα καὶ περισσότερο, γιατί ὀρισμένα μέρη παρασύρονται πρὸς τὸ κέντρο με τὴν περιστροφή· τὰ κεντρικὰ

ποιεῖα ἐδῶκει τῇ τύχῃ κεκρῆσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς μερικωτέροις οὐδενός φησιν εἶναι τὴν τύχην αἰτίαν ἀναφέρων εἰς ἄλλας αἰτίας κλπ > [Δημ. Α. 68 (364, 18 24)] (Π. τ. Μ.).

(1) Ἀριστ. περὶ γεν. ζ. Ε. 8, 789, 2: «Δ. δὲ τὸ οὐ ἕνεκα ἀφείξ λέγειν, πάντα ἀνάγειν εἰς ἀνάγκην οὐκ χρῆται ἢ φύσιν > [Δημ. Α. 66 (364, 11)]. Καί: Διογ. ΙΧ, 44 [Δημ. Α. 1. (352, 30)]: πάντα τε κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι τῆς δίνης αἰτίας οὐσης τῆς γενέσεως πάντων, ἢν ἀνάγκην λέγει.» (Π. τ. Μ.).

(2) Πρβ.: Σιμπλ. Περὶ οὐρανοῦ 569, 5: ... «τῷ δὲ εἶναι τινα [ἄτομα] βαρύτερα ἐξωθούμενα τὰ κορυφώτερα ὅπ' αὐτῶν ὀφισανόντων ἐπὶ τῷ ἄνω φέρεσθαι, καὶ οὕτω λέγουσιν οὗτοι δοκεῖν τὰ μὲν κορυφα εἶναι τὰ δὲ βαρῆα > [Δημ. Α. 61 (363, 27)]. (Π. τ. Μ.).

ἄτομα ἀποτελοῦν τὴ γῆ, ὅσα ἀνέρχονται ἀποτελοῦν τὸν οὐρανὸν, τὸ πῦρ, τὸν ἀέρα. Μερικὰ ἀποτελοῦν τοὺς πυκνοὺς ὄγκους, ἀλλὰ ὁ ἀέρας ποὺ τὰ παρασύρει παρασύρεται κι' ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ταχύτατη δίνη. Ἐφαίνονται σιγά-σιγά καὶ πυρακτοῦνται ἀπὸ τὴν ταχύτητα τῆς κίνησης (ἄστρα). Ἐπίσης τὰ μόρια τοῦ γήινου σώματος ἀποσπῶνται σιγά-σιγά ἀπὸ τοὺς ἀνέμους καὶ τ' ἄστρα καὶ μαζεύονται σὲ νερὸ στοὺς κοίλους τόπους. Ἡ γῆ ἔτσι στερεοποιεῖται. Σιγά-σιγά πῆρε μιὰ θέση σταθερὴ στὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος· στὴν ἀρχὴ ὅταν ἦταν ἀκόμη μικρὴ κι' ἀλαφριά, ἐκινεῖτο ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι, σὲ στάδιο προγενέστερο τοῦ σχηματισμοῦ των, ἀρπάχθηκαν ἀπὸ τοὺς ὄγκους ποὺ ἐκινουῦντο γύρω ἀπὸ τὸν γήινο πυρήνα καὶ παρασύρθηκαν ἔτσι στὸ ἀστρικό μας σύστημα⁽¹⁾.

(1) Ὁ Νίτσε δανεῖζεται ὀλόκληρη τὴν ἀνάλυσή του ἀπὸ τὸν Διογένη Λαέρτιο [IX, 30] κι' ἀπὸ τὸν Ἀέτιο [I, 4, 1 ff.] ποὺ ἀναφέρονται κ' οἱ δύο στὸν Λεύκιππο. Ἀλλὰ καθὼς λέει πρὸς κάτω ὁ Νίτσε «Ὁ Δημόκριτος κι' ὁ Λεύκιππος εἶναι σοφοί... Δὲ μπορούσε νὰ ἦσαν κ' οἱ δύο καινοτόμοι. Γι' αὐτὸ ὁ Ἐπίκουρος ἀρνιότανε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Λεύκιππου... Ὁ Δημόκριτος εἶναι ἀσφαλῶς ὁ μαθητὴς... Τὰ κύρια σημεῖα τῶν ἀναλύσεων αὐτῶν ἔχουν ὡς ἑξῆς:

«ἤρθε δ' αὐτῷ [τῷ Λεύκιππῳ] ἀπειρα εἶναι τὰ πάντα καὶ εἰς ἀλλήλα μεταβάλλειν. τότε πᾶν εἶναι κενόν καὶ πλήρες [σωμάτων]. τοὺς τε κόσμους γίνεσθαι σωμάτων εἰς τὸ κενόν ἐπιπτόντων καὶ ἀλλήλοις περιπλεκόμενων. ἕκ τε τῆς κινήσεως κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν γίνεσθαι τὴν τῶν ἀστέρων φύσιν φέρεσθαι δὲ τὸν ἥλιον ἐν μείζονι κύκλῳ περὶ τὴν σελήνην· τὴν γῆν ὀχεῖσθαι περὶ τὸ μέσον διουμένην· σχῆμά τε αὐτῆς τυμπανῶδες εἶναι· ἐπὶ μέρος δὲ ὄψεσθαι τὸ μὲν πᾶν ἀπειρον φησὶν ὡς προεῖρηται· τοῦτον δὲ τὸ μὲν πλήρες εἶναι, τὸ δὲ κενόν, (ἄ) καὶ στοιχεῖα φησὶ· κόσμους τε ἕκ τούτου ἀπειρους εἶναι καὶ διαλύεσθαι εἰς ταῦτα· γίνεσθαι δὲ τοὺς κόσμους ὄψιν φέρεσθαι κατ' ἀποκομὴν ἐκ τῆς ἀπειρῆ· πολλὰ σώματα παντοῖα τοῖς σχήμασιν εἰς μέγα κενόν, ἄπερ ἀθροισθέντα δίνην ἀπεργάζεσθαι μίαν, καθ' ἣν προσκροῦντα (ἀλλήλοις) καὶ παντοδαπῶς κυκλοῦμενα διακρίνεσθαι χωρὶς τὰ ὅμοια πρὸς τὰ ὅμοια· ἰσορροπῶν

δὲ διὰ τὸ πλῆθος μηκέτι δυναμένων περιφέρεσθαι, τὰ μὲν λεπτὰ χωρεῖν εἰς τὸ ἔξω κενόν, ὡς περ διαττώμενα τὰ δὲ λοιπὰ συμμένειν καὶ περιπλεκόμενα συγκατατρέχειν ἀλλήλοις καὶ ποιεῖν πρῶτον τι σύστημα σφαιροειδές· τοῦτο δ' οἶον ἕμένα ἀείσασθαι περιέχοντα ἐν αὐτῷ παντοῖα σώματα· ὧν κατὰ τὴν τοῦ μέσου ἀντέρεισιν περιδινουμένων λεπτόν γενέσθαι τὸν περίεξ ἕμένα συρρεόντων ἀπὸ τῶν συνεχῶν κατ' ἐπιφασιν τῆς δίνης· καὶ οὕτω γενέσθαι τὴν γῆν συμμένοντων τῶν ἐνεχθέντων ἐπὶ τὸ μέσον· αὐτὸν τε πάλιν τὸν περιέχοντα εἶον ἕμένα ἀξέσθαι κατὰ τὴν ἐπέκκρισιν τῶν ἐξωθεν σωμάτων· δίνη τε φερόμενον αὐτὸν ὧν ἐν ἐπιφάσει, ταῦτα ἐπικτάσθαι· τοῦτον δὲ τίνα συμπλεκόμενα ποιεῖν οὐστήμα, τὸ μὲν πρῶτον κάθυρον καὶ πηλῶδες, ξηρανθέντα καὶ περιφερόμενα σὺν τῇ τοῦ δλου δίνῃ, εἰτ' ἐκπυρωθέντα τὴν τῶν ἀστέρων ἀποτελέσας φύσιν...» (Διογ. IX, 30) — [Λευκ. Α. 1 (342, 32)]

«ὁ τοίνυν κόσμος συνέστη περιεκεκλασμένῳ σχήματι ἐσχηματισμένῳ τὸν τρόπον τοῦτον· τῶν ἀτόμων σωμάτων ἀπροιόητον καὶ τυχαίαν ἔχόντων τὴν κίνησιν συνεχῶς τε καὶ τάχιστα κινουμένων, εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ σώματα συνηθροίσθη [καὶ] διὰ τοῦτο ποικίλον ἔχοντα καὶ σχημάτων καὶ μεγέθων ἀθροισμένων δ' ἐν ταύτῳ τούτων τὰ μὲν ὅσα μείζονα ἦν καὶ βαρύτερα πάντως ὑπεκάθισεν· ὅσα δὲ μικρὰ καὶ περιφερῆ καὶ λεῖα καὶ εὐόλισθα, ταῦτα καὶ ἐξεθλίβετο κατὰ τὴν ἀνοδοῦ τῶν ἀτόμων εἰς τε τὸ μέτεωρον ἀναφέρετο· ὡς δ' οὖν ἐξέλειπε μὲν ἡ πληκτικὴ δύναμις μετεωρίζουσα οὐκέτι τε ἦγεν ἢ πληγὴ πρὸς τὸ μέτεωρον, ἐκώλυετο δὲ ταῦτα κάτω φέρεσθαι, ἐπιέζετο πρὸς τοὺς δυναμένους δέξασθαι· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ περίεξ καὶ πρὸς τούτοις τὸ πλῆθος τῶν σωμάτων περιεπλάτο· περιπλεκόμενά τε ἀλλήλοις κατὰ τὴν ποικίλασιν τὸν οὐρανὸν ἐγέννησε· τῆς δ' αὐτῆς ἐχόμεναι φύσεως αἱ ἀτομοὶ ποικίλαι ὄσσαι, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὸ μέτεωρον ἐξωθοῦμεναι τὴν τῶν ἀστέρων φύσιν ἀπετέλουν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἀναθυμιαζόμενων σωμάτων ἐπληττε τὸν ἀέρα καὶ τοῦτον ἐξεθλίβε· πνευματούμενος δὲ οὗτος κατὰ τὴν κίνησιν καὶ συμπεριλαμβάνων τα τὰ ἄστρα συμπεριῆγεν αὐτὰ καὶ τὴν νῦν περιφορὰν αὐτῶν μετέωρον ἐφύλαττε· κάπειτα ἕκ μὲν τῶν ὑποκαθιζόντων ἐγεννήθη ἡ γῆ, ἕκ δὲ τῶν μετεωριζόμενων οὐρανός, πῦρ, ἀήρ· πολλῆς δὲ ὕλης ἔτι περιελημμένης ἐν τῇ γῇ πυκνουμένης τε ταύτης κατὰ τὰς ἀπὸ τῶν πνευμάτων πληγὰς καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἀστέρων οὐρας προσεθλίβετο πᾶς ὁ μικρομερὴς σχηματισμὸς ταύτης καὶ τὴν ὄγρην φύσιν ἐγέννα· ρευστικῶς δὲ αὕτη διακειμένη κατεφέρτετο πρὸς τοὺς κοίλους τόπους καὶ δυναμένους χωρῆσαι τε καὶ στέξει, ἢ καθ' αὐτὸ τὸ ὕδωρ ὑποστάν· ἐκοίλιαινε τοὺς ὑποκειμένους τὸν τρόπον· τὰ μὲν οὖν κυριώτατα μέρη τοῦ κόσμου τὸν τρόπον τοῦτον ἐγεννήθη» (Ἀετ. I, 4, 1 ff.) — [Λευκ. Α. 24 (347, 20)] (Π. τ. Μ.).

(Ἄκολουθεῖ)

